

Oběti vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968

S událostmi 21. srpna 1968 je dodnes spojena řada hluboce zakořeněných mýtů, mezi něž patří i nespočetněkrát opakované tvrzení o zastřelení neznámého mladého muže před budovou Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) v časných ranních hodinách dne 21. srpna.¹ Ve skutečnosti byl Antonín Jarušek z Čákovice střelou do hlavy „pouze“ těžce zraněn.²

Přestože to normalizační komunistický režim popíral, došlo v průběhu srpnové invaze k velkým ztrátám na životech a na zdraví československých obyvatel. Teprve v posledních dvou desetiletích bylo možné začít se zabývat vyčíslením materiálních a lidských ztrát. Dodnes se však nepodařilo a s největší pravděpodobností už ani nepodaří určit zcela přesný počet usmrčených a zraněných osob, které si invaze a následný pobyt sovětských vojsk na našem území vyžádaly. Problémy vznikají zejména při zjišťování počtu zraněných, protože mnozí z nich nevyhledali lékařskou pomoc a dobové nemocniční záznamy nejsou ucelené a v některých případech se podstatně liší.

Stejně tak se zřejmě již nikdy nedozvíme, kolik životů ztratila okupační vojska; jisté je jen to, že se pohybovaly v řádech desítek osob. Vojáci umírali nejčastěji při dopravních nehodách, sebevraždách a v důsledku neopatrného zacházení se zbraní. Mezi lidmi kolovala tvrzení, že důstojníci hromadně popravovali podřízené za neuposlechnutí rozkazu, vojáci byli stříleni, protože mezi nimi řádily epidemie infekčních chorob apod. Nicméně, tyto informace se nikdy nepodařilo ověřit z hodnověrných zdrojů.³

▶ ▶ ▶

- 1 Viz např. HOCHMAN, Jiří (ed.): *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Svoboda – Libertas, Praha 1993, s. 193; ŠIMON, Bohumil: *Takoví jsme byli*. In: *Srpen 1968*. Index, Köln 1989, s. 162; *Sedm pražských dnů 21.–27. srpna 1968, Dokumentace*. Academia, Praha 1990, s. 40; BENČÍK, Antonín: *Operace „Dunaj“*. *Vojáci a pražské jaro 1968: Studie a dokumenty*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 18, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 126.
- 2 Hlášení o zastřeleném před sídlem ÚV KSČ se neobjevuje v žádném z hlášení Veřejné bezpečnosti z r. 1968. Devětatdacetiletého Antonína Jaruška převezli s průstřelem lebky a pravé části mozku 21. srpna od budovy ÚV KSČ do Nemocnice Na Františku. Ještě 28. září 1968 byl naživu v nemocničním ošetření. O jeho dalším osudu se dosud nepodařilo získat více informací. Národní archiv (dále jen NA), fond (f.) Generální prokuratura (nezpracováno), karton 1032, sign. III/1-Gn 26/68. MS VB Praha, Přehled osob, které byly zraněny v srpnových událostech a hospitalizovány v jednotlivých nemocnicích.
- 3 Na území ČSSR zahynulo 10 polských vojáků a zaznamenány byly dva případy dezerte. PIOTROWSKI, Pavel: *Účast Polské armády na intervenci v Československu*. In: BLAŽEK, Petr – KAMINSKI, Łukasz – VÉVODA, Rudolf (eds.): *Polsko a Československo v roce 1968, sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, Praha 2006, s. 151. Nejvyšší ztráty samozřejmě zaznamenala sovětská armáda, která vyslala do Československa nejsilnější kontingent a jejíž vojáci zde →

Dne 20. srpna 1968 ve 23.00 překročily jednotky armád pěti států Varšavské smlouvy československé hranice. Na jedné straně stáli nervózní vojáci v plné pohotovosti, očekávající pod vlivem falešných informací střet s po zuby ozbrojenými nepřátelskými kontrarevolucionáři nebo dokonce s americkými či západoněmeckými vojenskými jednotkami. Proti sobě však měli pouze neozbrojené občany odmítající uznat oprávněnost intervence. Bylo jen otázkou času, kdy dojde k násilné konfrontaci se ztrátami na životech. První tragický incident se odehrál v Liberci zhruba ve tři hodiny v noci.⁴

Vedení komunistické strany a státu invaze zaskočila. S tak razantním řešením československé otázky navzdory různým náznakům a varováním nikdo nepočítal; s výjimkou malé skupiny předem informovaných přívrženců Moskvy, ochotných pomoci při okupaci vlastní země. Při rozhodování nejvyššího vedení Československa v oněch osudových okamžicích hrály velkou roli obavy z možného násilného střetu vojáků s civilisty. Prezident Ludvík Svoboda, který se v noci 20. srpna dostavil na zasedání předsednictva ÚV KSČ, varoval, aby se vrcholní představitelé státu neukvapili a jednali opatrně, aby nedošlo ke krveprolití.⁵ Také předsednictvo ÚV KSČ ve známém prohlášení *Všemu lidu Československé socialistické republiky* vyzvalo občany, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor.⁶ Zároveň rozeslalo dopisy Ústřednímu výboru Komunistické strany Slovenska a všem krajským výborům KSČ, v nichž je vybízelo, aby zachovaly rozvahu a aby jejich pracovníci zůstali na svých místech a v pohotovosti, ale zdrželi se jakéhokoliv odporu, který by byl nesmyslný a tragický. Výzvy k zachování klidu a nekladení odporu se opakovaly i v následujících hodinách a dnech.

Kromě nejvyšších státních a stranických orgánů se proti invazi spontánně postavila také drtivá většina československé veřejnosti a během velmi krátké doby nabyl odpor masových rozměrů. V ulicích měst se konala veřejná shromáždění a demonstrace, lidé vylepovali letáky, plakáty a provolání odmítající okupaci. Vojáci odpovídali výhrůžka-

►►►

→ zůstali i po r. 1968. Oficiální ruské zdroje přiznávají od 21. srpna do 20. října 1968 ztráty ve výši 96 osob (z toho 11 z nich mělo zahynout v důsledku nepřátelské činnosti čs. občanů, zbytek při katastrofách, haváriích, neopatrném zacházení se zbraní a vojenskou technikou apod.), se zraněním mělo být k lékařskému ošetření do nemocnice převezeno 87 mužů. ЗОЛОТАРЕВ В. А. (a kol.): *Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века*. Кучково Поле, Москва 2000, s. 155–156. Skutečné ztráty však budou pravděpodobně vyšší.

4 PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991. Chronologický přehled*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1996, s. 17.

5 NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971 (dále jen 02/1), sv. 79, inv. j. 119. Usnesení 93. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 20. srpna 1968, bod 15) Obsazení ČSSR vojsky SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR /s. Černík – ústně/.

6 Provolání *Všemu lidu Československé socialistické republiky* bylo mnohokrát publikováno, vyšlo např. In: *Rok šedesátý osmý v usneseníh a dokumentech ÚV KSČ*. Svoboda, Praha 1969, s. 297; *Šedm pražských dnů*, s. 19; BENČÍK, Antonín: *Operace „Dunaj“*, s. 117; BENČÍK, Antonín: *Rekviem za pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence Varšavské pětky v Československu 1968*. Tempo, Třebíč 1998, s. 151.

mi, střelbou a najížděním tanků do lidí. Přibývalo mrtvých a raněných, mezi nimi byla také celá řada občanů, kteří se žádných protestů neúčastnili.

V důsledku jednání okupačních vojsk došlo ihned 21. srpna 1968 k četným obětem na životech a k vážným zraněním na straně československého civilního obyvatelstva (viz příloha č. 1).⁷ Již první den okupace zahynulo nebo bylo smrtelně zraněno 58 občanů. Nejvíce osob, celkem 20, zemřelo ihned nebo na následky zranění v Praze, k nejtěžším ztrátám vůbec došlo v hlavním městě při střetu sovětských vojáků s neozbrojeným davem v okolí budovy Československého rozhlasu.⁸ Mrtvé hlásila také další větší města (v Liberci to bylo devět osob, v Košicích sedm, v Brně byli zastřeleni dva lidé atd.) i venkov (ve čtyřech krajích naproti tomu nezemřel nikdo). Většina občanů v den invaze zahynula následkem nevyprovokované střelby vojáků ve velkých městech, ve zbytku republiky tento den docházelo většinou ke ztrátám na životech při dopravních nehodách během přesunů vojsk. Zranění utrpěli první den okupace desítky osob, řada z nich těžká. Četné případy přitom podle československé bezpečnosti svědčily o bezohledném a úmyslném jednání okupačních vojáků.⁹

První informace o ztrátách na životech pronikly na veřejnost již 21. srpna a přinášely je přední stránky tisku, rozhlas i televize. Vzbudily velký ohlas u veřejnosti a upevnily její odhodlání postavit se proti invazi. Na ústředí Veřejné bezpečnosti začaly docházet z území republiky dílčí informace o ztrátách na životech a újmách na zdraví. O obětech, které si okupace vyžádala, se psalo také v šifrované depeši o aktuální situaci v Československu, odeslané 25. srpna prezidentovi do Moskvy. Bylo jasné, že stanovit přesný

►►►

- 7 Více o zemřelých v r. 1968 viz BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968. Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2008; FAJMON, Hynek (ed.): *Sovětská okupace Československa a její oběti*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005.
- 8 Přesný popis toho, co se dělo na Vinohradské třídě, dosud není znám, výpovědi svědků se mnohdy výrazně liší. Jako určující se dosud brala zpráva bezpečnosti z r. 1968, podle které zde zahynulo celkem 17 osob (3 lidé měli být zastřeleni, 12 usmrceno v důsledku exploze muničního vozidla a 2 muži zemřeli, když vyskočili z okna hořícího domu) a 52 bylo zraněno a hospitalizováno. NA, f. Generální prokuratura (nezpracováno), sign. III/1 Gn 02/68. Zpráva o incidentech, k nimž došlo v souvislosti s dočasným vstupem vojsk pěti států Varšavské smlouvy, a o podmínkách pro zajišťování veřejného pořádku a činnosti orgánů trestního řízení při postihu pachatelů trestných činů, 6. 9. 1968. Tamtéž, f. Úřad předsednictva vlády (nezpracováno), sign. 699/12. Zpráva o incidentech, trestných činech a případech vměšování do kompetence a pravomoci čs. orgánů ze strany příslušníků vojsk pěti států Varšavské smlouvy (období od 21. 8. do 28. 9. 1968). Podle nejnovějšího zjištění před rozhlasem zemřelo nebo utrpělo smrtelné poranění 16 lidí (5 bylo usmrceno, když je k autobusu přimáčkl nákladní vůz, který někdo pustil z prudkého kopce v Italské ulici, 4 zemřeli při výbuchu tanku, 4 byli zastřeleni, 1 uhořel a 2 vyskočili z okna ve snaze uniknout plamenům) viz *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968*, s. 31–65.
- 9 NA, f. Úřad předsednictva vlády (nezpracováno), sign. 699/12, r. 1968–1969, Dokumentace vybraných případů těžkých zranění čs. občanů ve dnech od 21. 8. 1968 střelbou nebo při dopravních nehodách zaviněných příslušníky cizích vojsk.

počet obětí nebude snadné. Koncem srpna Veřejná bezpečnost přiznává, že „není dosud přesný přehled o počtu osob, které byly v různých souvislostech příslušníky okupačních vojsk zastřeleny nebo zraněny“.¹⁰

Dne 6. září 1968 byla vládě předložena první souhrnná zpráva o incidentech s vojsky pěti států Varšavské smlouvy a o podmínkách jejich řešení a zajišťování veřejného pořádku. Při jejím sestavování se vycházelo z poznatků Veřejné bezpečnosti a prokuratury.¹¹ V úvodu zpráva připouštěla, že údaje nelze považovat za úplné, protože občané ani organizace neoznámili všechny incidenty. Bezpečnost navíc evidovala dalších téměř 30 nezvěstných osob.¹²

Ve zprávě se uvádí, že zejména počáteční dny invaze si vyžádaly poměrně vysoký počet obětí a zraněných. V té době měla bezpečnost informace celkem o 72 mrtvých (tři děti do 15 let, devět mladistvých 16–18 let, dvacet sedm mladých lidí 19–30 let, jedenadvacet lidí ve věku 31–60 let a dvanáct občanů nad 61 let), 266 těžce a 436 lehce zraněných. Tato zpráva byla průběžně doplňována a aktualizována, poslední hlášení o škodách, sestavené v roce 1968, udávalo stav k 17. prosinci, kdy bezpečnost evidovala 94 mrtvých, 345 těžce zraněných, počet lehce zraněných se neuváděl. Zastřeleno mělo být do té doby 53 lidí, 38 zahynulo při dopravních nehodách¹³ a tři jinak, 208 lidí střelná zbraň těžce zranila, 119 jich zemřelo při dopravních nehodách a 18 jinak.¹⁴

Tato přehledová hlášení, přestože v nich bezpečnost uváděla, že nejsou zcela přesná, se používala až do letošního roku jako východisko pro dosavadní bádání a přebíraly je i odborné publikace vzniklé po roce 1989.¹⁵ V různých periodikách a tiskovinách se

▶▶▶

- 10 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Studijní ústav ministerstva vnitra (dále jen A 1), inv. j. 535. Informace pro soudruha ministra o bezpečnostní situaci v Československé socialistické republice v problematice Veřejné bezpečnosti. Informace o bezpečnostní situaci ze dne 28. 8. 1968 v 08.00 hod.
- 11 NA, f. Generální prokuratura (nezpracováno), sign. III/1 Gn 02/68. Zpráva o incidentech, k nimž došlo v souvislosti s dočasným vstupem vojsk pěti států Varšavské smlouvy...; Tamtéž, f. Úřad předsednictva vlády (nezpracováno), sign. 699/12, r. 1968–1969. Dokumentace ke zprávě o incidentech, k nimž došlo v souvislosti se vstupem a přítomností vojsk pěti států Varšavské smlouvy na území ČSSR, Příloha k č. j. III/1 Gn 02/68, 25. 10. 1968.
- 12 NA, f. Generální prokuratura Praha (nezpracováno), karton 1032, sign. III/1 Gn 26/68. Mimořádné události mající vztah k armádám Varšavské smlouvy – zprávy z MV – SVVB, 12. 9. 1968. Situaci komplikovala také nepřesná hlášení, např. 26. 8. 1968 prokurátor městské prokuratury Praha Dr. J. Prokop prověřoval u náčelníka Městské správy VB Praha pravdivost zprávy, že na ministerstvu dopravy mělo dojít při odebírání zbraní k zastřelení dvou členů Lidových milic.
- 13 Ve sledovaném období bezpečnost zaznamenala 588 dopravních nehod způsobených okupačními vojáky s celkovou škodou 2 232 500 Kčs. V 81 případech řidiči vojsk od nehody ujeli, aniž poskytl pomoc zraněným osobám, v několika případech vojáci dokonce napadali občany, kteří se snažili zraněným pomoci.
- 14 ABS, f. Hlavní správa Veřejné bezpečnosti MV ČSSR (dále jen G/H 1-4), karton 97, inv. j. 884. Souhrnná informace o hlášených případech protiprávních jednání příslušníků vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR v době od 21. 8. do 17. 12. 1968, 18. 12. 1968.
- 15 Např. FELCMAN, Ondřej – VOLKOVÁ, Květoslava: *Co stála srpnová invaze*. Pobyt sovětských vojsk →

také objevila celá řada článků se vztahem ke konkrétním obětem. Některé zde uváděné údaje je však potřeba brát se značnou rezervou. Ústav pro studium totalitních režimů zahájil minulý rok výzkumný projekt, jehož cílem bylo a i nadále je popsat osudy obětí srpnové invaze a následného pobytu sovětských vojsk na území Československa. Prvním krokem této práce bylo zmapování osob zemřelých v souvislosti s činností okupačních vojsk od 21. srpna do 31. prosince 1968.¹⁶

Při vyčíslování počtu obětí, objasňování konkrétních okolností jejich usmrcení a případného potrestání pachatelů z řad příslušníků cizích vojsk se vycházelo především z dobových dokumentů uložených v archivech. Dokumenty z počátečního období okupace obsahují řadu nepřesností způsobených zejména mimořádnými okolnostmi, kdy činnost bezpečnostních orgánů na řadě míst ochromily zásahy intervenčních sil, časté jsou také překlepy, zkomoleniny a věcné chyby. S rostoucím časovým odstupem se podařilo úřadům většinu nepřesností opravit. Archivní materiály se navíc dochovaly pouze torzovitě. Částečně bylo možné navázat na již provedený výzkum. Některé lokální případy i s osudy obětí již byly zpracovány, například srpnové události roku 1968 v Brně.¹⁷ Při líčení osudů slovenských obětí se ve velké míře čerpalo z materiálů shromážděných Ústavem paměti národa v Bratislavě.

Kritickým srovnáním takto získaných údajů s dalšími prameny se přišlo na řadu nesrovnalostí především v řadách obětí dopravních nehod. Dosud uváděný počet 38 mrtvých,¹⁸ vycházející ze zprávy bezpečnosti ze 17. 12. 1968, byl výrazně nižší než ve skutečnosti. Tato disproporce vznikla pravděpodobně tím, že řada lidí podlehla zraněním v nemocnici, což už se zpravidla neprojevovalo ve statistikách, kde jsou tito lidé vykazováni jako vážně zranění při dopravních nehodách.

V rámci přípravy projektu se také podařilo shromáždit obsáhlou dokumentaci vztahující se přímo k obětem okupačních vojáků, kterou tvoří především záznamy vzpomínek jejich blízkých, fotografie a další dokumenty s přímou vazbou ke konkrétním usmrceným osobám. Vzhledem ke čtyřicetiletému časovému odstupu se bohužel podařilo kontaktovat a získat pro spolupráci na projektu pozůstalé pouze části obětí.

Na základě tohoto výzkumu bylo nově zpřesněno, že okupace Československa v roce 1968 má na svědomí 108 mrtvých, na 500 těžce a stovky dalších lehce zraněných

► ► ►

→ na území Československa 1968–1991: Materiály, studie, dokumenty č. 3, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994; KOCIAN, Jiří: Oběti a materiální ztráty v důsledku intervence po 21. srpnu 1968. In: FAJMON, Hynek (ed.): *Sovětská okupace Československa a její oběti*. s. 29–40.

16 Při tvorbě tohoto příspěvku bylo využito materiálu shromážděného v rámci přípravy knihy *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968*.

17 Okupace Brna byla kompletně zpracována pracovníky Historického oddělení Moravského zemského muzea v Brně a Magistrátu města Brna, více viz BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969*. Magistrát města Brna, Brno 2004.

18 Např. KOCIAN, Jiří: *Oběti a materiální ztráty v důsledku intervence po 21. srpnu 1968*, s. 38.

(viz příloha č. 2).¹⁹ Nelze však vyloučit, že se seznam obětí ještě dále rozšíří.²⁰ Nejvíce, celkem 26, jich bylo zaznamenáno v Praze, následuje Severočeský kraj se 14 mrtvými, Východoslovenský se 13 oběťmi a další kraje. Srovnáním výše uvedených údajů zjistíme, že kraje, ve kterých došlo k nejvyšším ztrátám již 21. srpna, se držely v čele úmrtnosti i nadále.

Celkem 44 osob bylo zastřeleno nebo smrtelně zraněno v důsledku nesprávného a neoprávněného použití střelných zbraní vojáky invazních sil, především v prvních dnech okupace (viz příloha č. 3). K jejich zasažení docházelo nejen při přímé střelbě vedené proti skupinám osob nebo jednotlivcům, ale i odraženými střelami či střepinami při střelbě na vozidla a objekty, kdy byli zasaženi lidé v bytech a na balkonech. Palbu vojáci zahajovali z nejrůznějších příčin, často šlo o nepřiměřenou reakci na protesty obyvatel, kteří na projíždějící kolony házeli prkna, rajčata, kusy papíru apod. Dále se jednalo o špatně řízenou či neřízenou výstražnou střelbu, nedbalé zacházení se zbraní, použití zbraní při loupeži nebo v opilosti. Vojáci později často tvrdili, že pouze opětovali střelbu, což se však nikdy neprokázalo. Do 17. prosince 1968 stříleli okupační vojáci podle statistik Veřejné bezpečnosti na československé občany celkem v 261 případech.²¹

Na druhé straně se nepodařilo dohledat jediný případ, kdy českoslovenští občané použili zbraně proti vojákům, jedinou výjimkou se stala vražda bulharského vojáka Nikolaje Cvetkova na Rakovnicku v noci z 9. na 10. září.

Nejvíce životů občanů, celkem 55, si vyžádaly dopravní nehody, které většinou zaviniili okupační vojáci. Jejich řidiči hrubě porušovali dopravní předpisy, zejména pokud šlo o řidiče obrněné techniky a těžkých nákladních automobilů. K nejčastějším příčinám nehod patřila jízda po nesprávné straně vozovky, nedání přednosti v jízdě, nesprávné předjíždění, neosvětlení jedoucích i zaparkovaných vozidel či špatné parkování. Jsou doložena tvrzení svědků, podle nichž někteří řidiči najížděli do lidí zcela záměrně. V den invaze se jim někteří z nich stavěli do cesty a snažili se je zastavit. Řidiči okupačních armád z místa nehody často ujížděli bez poskytnutí první pomoci raněným nebo umírajícím, které nechávali na místě jejich osudu.

K obětem dopravních nehod často patřily děti či občané starší šedesáti let. Nejmladší byl dvouletý chlapec, nejstarší pak dvaosmdesátiletá žena z Prahy (viz příloha č. 4). Většina obětí spadala do věkové kategorie 19–60 let, řada z nich zemřela v důsledku nekontrolované střelby, když pozorovaly průjezd vozidel nebo se pohybovaly

► ► ►

19 Více viz *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968.*

20 Zejména těsně kolem 21. srpna se objevilo množství nepotvrzených zpráv o dalších usmrcených z řad čs. občanů. Např. v Ústí nad Labem se vyskytly neověřené zprávy o dvou zastřelených chlapcích na Střekově, které ovšem chirurgické oddělení krajské nemocnice v Ústí nad Labem popřelo. *Průboj*, 22. 8. 1968.

21 ABS, f. G/H 1-4, karton 97, inv. j. 884. Souhrnná informace..., s. 3.

v blízkosti kolon. Budeme-li sledovat časové období, kdy k úmrtím došlo, potvrdí se již dříve konstatovaná tvrzení. Naprostá většina obětí, celkem 73 osob, zahynula již v srpnových dnech, v dalších měsících počet úmrtí klesá a v prosinci se nepodařilo doložit žádnou oběť (viz příloha č. 5). Drtivou většinu mrtvých (103) mají na svědomí sověšští vojáci, tři dopravní nehody se smrtelnými následky zavinili řidiči maďarské armády a dva občany zastřelil opilý polský voják v Jičíně (viz příloha č. 6).²²

Československé orgány činné v trestním řízení se zpočátku pokoušely vyšetřovat trestné činy spáchané vojáky a viníky potrestat. Jejich situaci však většinou velmi komplikovala neochota příslušných orgánů okupačních vojsk spolupracovat. Velitelé invazních jednotek se ve většině případů odmítali podřídit československým právním předpisům a spolupracovat při vyšetřování deliktů spáchaných svými podřízenými. Na řadě míst proto nebylo možné provést úkony nutné pro další vyšetřování, což znemožnilo odhalení pachatelů. Několikrát dokonce došlo k vyhrožování zbraní výjezdovým skupinám Veřejné bezpečnosti.²³ Ve většině případů proto trestní řízení končilo konstatováním, že pachatel nebyl odhalen. Podařilo se zjistit pouze čtyři případy, kdy byli pachatelé za smrt československých občanů potrestáni.

Ve třech z nich se jednalo o vojáky sovětské armády, odsouzené za smrt československých občanů pouze k 2–4 letům odnětí svobody. K trestu smrti byl odsouzen polský voják Stefan Dorna, jenž v opilosti zastřelil v Jičíně dva lidi a několik dalších zranil. Poté, co se odvolal, mu byl trest změněn na doživotí a nakonec vyšel z vězení po 15 letech.

Československá veřejnost na oběti okupačních vojáků nezapomínala, pohřby se často měnily v demonstrace proti okupaci a účastnily se jich tisíce lidí. Mnohdy při nich asistovala bezpečnost, která měla dohlížet na jejich klidný průběh. Bezpečnost v hlášeních oceňovala, že nikdy nemusela zasahovat a vše probíhalo v klidu. Během normalizace se pak oběti okupace nesměly připomínat, pomníčky a pamětní desky byly odstraňovány. Pozůstalí docházeli při výročích úmrtí svých blízkých na hřbitovy a často i na místa úmrtí, kde je sledovali příslušníci bezpečnosti a květiny a věnečky odstraňovali.

▶▶▶

- 22 Incident byl v odborné literatuře již několikrát podrobně popsán, viz KALOUS, Jan: „Reakce československého obyvatelstva na polskou účast v intervenci 1968“. In: BLAŽEK, Petr – KAMINSKI, Łukasz – VÉVODA, Rudolf (eds.): *Polsko a Československo...*, s. 172–201; KALOUS, Jan: „Jičínský incident – srpen 1968“. In: *Securitas Imperii*, č. 13, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2006, s. 85–92; KNOPP, Josef – ÚLEHLA, Vladimír: *Srpen '68 na Jičínsku*. Občanské fórum v Jičíně a ONV v Jičíně – odbor kultury a odbor školství, Jičín 1990, s. 28–32. Polská televize o událostech po r. 1989 natočila dokumentární film, který byl pod názvem *Cesta ke křižovatce* vyslán i v České republice.
- 23 Dne 21. 8. byl na okraji Brna ve svém autě zastřelen sovětským vojákem Viliam Debnár z Hostěnic. Když na místo dorazili příslušníci Veřejné bezpečnosti z Brna, odmítla je hlídka pustit na místo střelby. Teprve druhý den po odchodu vojáků mohli policisté převzít automobil, vykradený a odtlačený mimo místo střelby.

Pobyt sovětských vojsk na území Československa si však vyžádal řadu obětí i v následujících letech. Po roce 1968 umírali českoslovenští občané především při dopravních nehodách způsobených sovětskými vojáky nebo se stávali oběťmi kriminálních deliktů páchaných dezertéry či vojáky mimo službu.

Příloha č. 1

Oběti z řad československých občanů dne 21. srpna 1968	
Praha	20
Středočeský kraj	3
Severočeský kraj	12
Západočeský kraj	0
Jihočeský kraj	0
Východočeský kraj	0
Severomoravský kraj	0
Jihomoravský kraj	4
Západoslovenský kraj	6
Středoslovenský kraj	4
Východoslovenský kraj	9
celkem	58

Příloha č. 2

Celkový počet obětí 21. 8. – 31. 12. 1968	
Praha	26
Středočeský kraj	11
Severočeský kraj	14
Západočeský kraj	1
Jihočeský kraj	6
Východočeský kraj	6
Severomoravský kraj	4
Jihomoravský kraj	10
Západoslovenský kraj	11
Středoslovenský kraj	6
Východoslovenský kraj	13
celkem	108

Příloha č. 3

Příčiny úmrtí	
Střelba	44
Nehody	55
Oběti požárů	3
Střepiny z tanku u rozhlasu	4
Neznámá	1
Jiná	1
celkem	108

Příloha č. 4

Věkové složení obětí	
0–15	6
15–18	6
19–30	43
31–60	36
nad 60	16
věk nezjištěn	1
celkem	108

Příloha č. 5

Počty obětí v jednotlivých měsících	
srpen	73
září	19
říjen	12
listopad	4
prosinec	0
celkem	108

Příloha č. 6

Armády, ke kterým patřili pachatelé	
Sovětská armáda	103
Maďarská armáda	3
Polská armáda	2